

نقش عاشورا در تربیت دینی

علیجان کریمی

اشاره

نهضت امام حسین علیه السلام و واقعه عاشورا را می توان از ابعاد مختلف، بررسی و تحلیل کرد: زمینه ها و علل قیام آن حضرت، فلسفه قیام امام حسین علیه السلام و پیامدهای آن در ابعاد اجتماعی سیاسی و فرهنگی، اهمیت عزاداری برای امام حسین علیه السلام و اصحاب فداکار آن حضرت، در نوشته حاضر، تنها به گوشه ای از نقش و تاثیر عاشورای حسینی در تربیت دینی پرداخته شده است.

به طور قطع مهم ترین نقش عاشورا و قیام اباعبدالله علیه السلام تربیت دینی در ابعاد مختلف و تقویت بنیان های مذهبی است.

تربیت دینی در مفهوم خاص آن یعنی مجموعه تدابیر و اقدامات سنجیده و منظم تربیتی به منظور پرورش و تقویت ایمان و التزام متربیان به باورها هنجارها و ارزش ها، احکام و دستورها، اعمال و مناسک دینی.^۱

به طور کلی برنامه ای که تقویت باورهای دینی و التزام عملی به احکام دین را در پی داشته باشد تربیت دینی است. روش هایی که عقل و دل را قانع سازد، عواطف را تحت تاثیر قرار دهد، هما هنگ با فطرت انسان و به دور از سخت گیری و تحکم و تحمیل باشد، در تربیت دینی موثر خواهد بود.

۱. تربیت اسلامی، کتاب ششم از مرکز مطالعات تربیت اسلامی ویژه آسیب شناسی تربیت دینی اول، ۹۳۸ دیپاچه ص ۷.

ساختار تربیت دینی به گونه‌ای است که روابط فرد را با خدا با خود و با جامعه سامان داده و به صورت متعادل در می‌آورد.

تربیت دینی نه فرد محور است و نه جامعه محور، بلکه محور تربیت دینی تهذیب نفس و پرورش توان‌مندی‌ها و لیاقت‌هاست. «و یزکیهم و یعلمهم الكتاب و الحکمه»^۱ به عبارتی تعلیم مهارت زندگی و راه رسیدن به سعادت دنیوی و اخروی است. هدف تربیت دینی و اسلامی ساختن انسان شایسته است.

دین اسلام برای تثبیت و ترویج ارزش‌های مثبت و اجتناب از ارزش‌های منفی، روش‌های متنوعی را برگزیده است، روش‌هایی که در مجموع، منطقی، معقول، عملی، و سهل‌الوصول است. تعالیم اسلام، اعتقادی صرف یا عملی محض نیست، بلکه تلفیقی از عقیده و عمل است.

از این رو در موارد زیادی در کنار «الذین امنوا» عبارت «عملوا الصالحات» آمده تا به پیروان خود بیاموزد لازمه ایمان قلبی، التزام عملی است و مراتب و درجات افراد بر اساس پای‌بندی عملی و تعهد آنان به احکام دینی سنجیده و ارزش‌یابی می‌شود.^۲

مکتب تربیتی عاشورا

در مسئله عاشورا با دو گروه مواجه هستیم که هر دو به ظاهر مسلمان بوده‌اند ولی یک گروه مومن راستین و پای‌بند به تعلیم اسلام و گروهی تنها به ظاهر مسلمان و اهل نمازند، ولی در واقع دین را به عنوان وسیله رسیدن به دنیا می‌خواستند و مصداق این سخن امام حسین علیه السلام بودند که فرمود:

الناس عبید الدنیا والدین لعق علی السنتم یحوظونه ما درت معایشهم فاذا محصو
بالبلا قل الدیان.

یزید عنوان خلیفه مسلمین را یدک می‌کشید، مراسم اسلامی را به جا می‌آورد در مسجد حاضر می‌شد با این همه تحت لوای اسلام و به نام دین بزرگ‌ترین جنایت تاریخ را مرتکب شد از آن طرف سید الشهداء علیه السلام و یاران او هستند که بنا بر وظیفه دینی خود به منظور اصلاح انحرافات و کژی‌ها دست به قیام زدند.

۱. جمعه، آیه ۲.

۲. به عنوان نمونه رک: بقره، آیات ۲۵، ۸۲ و ۲۷۷؛ آل عمران، آیه ۵۷؛ نساء، آیات ۵۷، ۱۲۴ و ۱۷۳؛ مائده، آیات ۹ و ۹۳؛ انعام، آیه ۱۳۲؛ اعراف، آیات ۴۲ و ۱۵۳؛ یونس، آیات ۴ و ۹؛ هود، آیات ۱۱ و ۲۳؛ رعد، آیه ۲۹ و ...

امام حسین علیه السلام فرمودند:

و انما خرجت اطلب الصلاح فی امه جدی محمد اربید امر بالمعروف و انهی عن المنکر و اسیر بسیره جدی و و سیره ابی علی بن ابی طالب.^۱

از این سخن اباعبدالله علیه السلام استفاده می‌شود که ارزیابی آن حضرت از جامعه آن روز مسلمین، ارزیابی مثبتی نبوده است. انحرافات به قدری زیاد و اوضاع آن چنان نابسامان بوده که نیاز جدی به اصلاح امورا احساس شده و آن حضرت به همین منظور قیام کردند.

اگر اعمال مسلمانان آن دوره را از منظر دینی نگریسته در ترازوی قرآن و سنت بگذاریم و نیز از منظر برون دینی و با معیارهای انسانی بسنجیم به راحتی می‌توان تطابق اعمال آن‌ها را با ملاک‌های مسلمانی و انسانی ارزیابی کرد.

حادثه عاشورا را می‌توان با توجه به پیامدهای آن در طول تاریخ به ویژه نقش تربیتی آن مورد بررسی قرار داد.

عاشورا از یک نگاه، صحنه تقابل حق و باطل، اسلام و کفر و زشتی‌ها و زیبایی‌هاست.

اگر کسی بخواهد تجسم ارزش‌های مثبت و منفی را از نگاه قرآن مشاهده کند با نگاه به عاشورا میسر خواهد بود.

در واقعه عاشورا، با توجه به پی‌آمدهای ارزشمند آن، حقیقتاً یک مکتب تربیتی با ویژگی‌های منحصر به فرد خود، جلوه‌گر است.

عاشورا و تقویت باورهای مذهبی

کمتر حادثه‌ای را می‌توان سراغ داشت که همانند عاشورا به یک جریان مستمر تبدیل شده باشد، جریانی که در هر دوره‌ای از تاریخ بدون عوض شدن ماهیت آن با انجام مراسم و شعایر ویژه‌ای پویایی و اثرگذاری تاریخی خود را حفظ کرده و از طریق مراسم ویژه عزاداری در مساجد و تکایا و منازل، گویندگان و مبلغان فرصت یابند تا احکام و تعالیم دینی را به علاقه‌مندان و مومنان بیان کنند.

۱. ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، م ت ۵۸۸، ج ۳، ص ۲۴۱، تحقیق لجنه اساتذہ النجف الاشرف، ۱۳۷۶ ه.ق.

تربیت دینی به معنای خاص آن یعنی آموزش قرآن، آشنایی با احکام فقهی، یادگیری دعاها و اذکار، تقویت باورهای مذهبی و گسترش معنویت بیش از همه جا و همه وقت در مناسبت‌هایی است که به نام اباعبدالله علیه السلام و بزرگداشت عاشورا صورت می‌گیرد. حضور گسترده شیعیان و محبان حضرت سیدالشهدا علیه السلام در ایام عزاداری فرصت گران‌بهایی است برای، بیان احکام، تفسیر قرآن و تاریخ اسلام. از همین طریق است که مردم به تدریج با مفاهیم دینی آشنا شده و به شکلی عمیق تأثیر می‌پذیرند. آمار دقیقی از شمار مجالسی که هر ساله به یاد اباعبدالله علیه السلام و شهیدان کربلا برگزار می‌شود در دست نیست. آن چه در تاریخ از این نوع مجالس و مراسم یاد شده مربوط به دوره‌هایی است که به صورت علنی و رسمی و با تعطیلی کسب و کار و به طور دسته جمعی و گسترده بوده است. احمد معزالدوله در سال ۳۵۲ هـ ق فرمان برپایی مراسم عزاداری را صادر کرد.^۱

در دوران صفویه مراسم عزاداری از هر نظر گسترده شد و به جای دهه محرم تا پایان ماه صفر تداوم یافت. در دوران زندیه و قاجار نیز این مراسم پرشور برپا می‌شد تنها در دوره رضا خان از برگزاری مجالس رو ضه جلوگیری شد. علاوه بر ایران در سایر کشورها، به ویژه در عراق، لبنان، اردن، هند و پاکستان، آسیای مرکزی، جنوب شرق آسیا، آفریقا و برخی کشورهای اروپایی مراسم سوگواری اباعبدالله برپا می‌شود.

عاشورا و التزام عملی به احکام

تربیت دینی دارای دو جنبه است: ایجابی و سلبی. در بعد ایجابی شخص دیندار خود را موظف به انجام مناسک دینی و اعمال شایسته می‌داند. تربیت یافته دین، مطابق با عقاید خود التزام عملی دارد در انجام وظایف دینی سهل‌انگاری نمی‌کند عملاً نشان می‌دهد که به احکام دینی خود پای‌بندی دارد در بعد سلبی نیز از محرّمات پرهیز می‌کند.

به عبارتی اهل تقواست چه در بعد عملی و چه در بعد اجتنابی نقش عاشورا در امر تربیت دینی از هر دو جهت است. پیروان سیدالشهدا علیه السلام و عزاداران آن حضرت با اقتدای به آن حضرت در هر دو بعد به آن حضرت اقتدا کرده و می‌کنند در میان عاشقان

۱. آل بویه نخستین سلسله قدرتمند شیعه، صفحه ۲۴۷؛ مرآت الجنان

و دوستاناران آن حضرت در طول سال به ویژه ایام عزاداری شاهدیم که چگونه عزاداران با تأسی به آن حضرت دینداری و پای‌بندی خود را به شعایر دینی نشان می‌دهند شاهد برپایی نمازهای جماعت، تشکیل جلسات دینی و بیان احکام و تعالیم هستیم. فرهنگ عاشورا دقیقاً مقابل اباحی‌گری است که متأسفانه برخی بایرداشت نادرست از امامت، شفاعت و حادثه عظیم کربلا به دنبال آن هستند.

بعد دیگر درس‌آموزی از عاشورا که به صورت عینی شاهد آن هستیم نقش عاشورا در کاهش جرم و جنایت به ویژه در ایام ویژه عزاداری و محرم و صفر است. مردم مسلمان ایران حتی مجالس عقد و عروسی و شادی خود را تعطیل می‌کنند.

الگوگیری از عاشورا

از امام حسین نقل شده که فرمودند:

فلکم فی اسوه؛

لازم است از من الگوگیری کنید.^۱

می‌دانیم که از عوامل موثر در تربیت وجود الگو و سر مشقی است که افراد با نگاه به او و مطالعه رفتارش سعی کنند رفتارهای خود را با او منطبق ساخته و شخصیتش را معیار تغییرات قرار دهند.

الگو به دلیل محسوس بودن، و صورت واقعی گرفتن ارزش‌ها در وجود او نقش به سزا و سازنده‌ای بر افراد دارد.

در قرآن کریم اهمیت این موضوع مورد توجه قرار گرفته است و پیامبر اسلام ﷺ، ابراهیم علیه السلام، مومنان، آسیه و مریم به عنوان الگوی مومنان معرفی شده‌اند:

الف. رسول الله ﷺ

﴿لکم فی رسول الله اسوه حسنه لمن کان یوجوا الله والیوم الآخر﴾ (احزاب/۲۱)

ب. ابراهیم و مومنان

ابراهیم و مومنان همگام با او به عنوان الگوی مومنان معرفی شده است:

۱. کلمات الامام الحسین علیه السلام، معهد تحقیقات باقر العلوم علیه السلام، منظمه الاعلام الاسلامی، ص ۳۶۱، چاپ سوم ۱۴۱۶؛ سید مرتضی عسکری، معالم المدرستین، ج ۳، ص ۷۲.

﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَ
مِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾^۱

ج. آسیه و مریم

در عرصه‌های دیگر آسیه همسر فرعون، مریم مادر عیسی به عنوان الگوی مومنان در استقامت برتوحید و عبادت و حفظ عفت و حجاب معرفی شده‌اند:

﴿وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي
الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ، وَ مَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي
أَخْصَنَتْ فَرْجَهَا﴾^۲

تنوع الگوها در عاشورا

عاشورا از بعد الگو پردازی برای تمامی مسلمانان و بلکه آزادی خواهان در اوج قرار دارد. در هر زمینه‌ای الگوهای شایسته وجود دارند.

اگر اسلام و جامعه اسلامی در شرایطی قرار بگیرد که لازم باشد برای حفظ ارزش‌ها و بقای اسلام فداکاری کنند عاشورا الگوی مناسبی خواهد بود.

آنان که در تاریخ اسلام با کمبود عده در برابر ستمگران قد علم کرده و ظلم ستیزی را در غربت و تنهایی پیشه خود ساختند با الگو گیری از ابا عبدالله علیه السلام است آنان که برای حفظ اسلام و ارزش‌ها نه تنها خود راه جهاد و شهادت را برگزیدند بلکه حاضر شدند فرزندان و برادران و عزیزان خود را تقدیم راه حق کنند بدون شک از عاشورا درس گرفته اند آنان که با علم به اسارت و تحمل سختی‌ها دست به قیام زده و تن‌های خود را اسیر کردند ولی از شرف و عزت خود ذره‌ای کوتاه نیامدند از عاشورا الگو گرفته‌اند.

جوانان و نوجوانانی که به لذات زود گذر دنیا پشت کرده و در راه حق جهاد و شهادت را برگزیدند با الگو گیری از عاشورا و علی اکبر و قاسم بن حسن بوده است. مادران و خواهران با الگو گیری از زینب علیها السلام بر مصائبی که بر آنان وارد شده صبر پیشه ساخته و پیام شهیدان را به نسل‌های بعد منتقل ساختند.

۱. ممتحنه / ۴.

۲. تحریم / ۱۱ و ۱۲.

سید الشهداء با فرزندان و برادران و یارانش به همگان و به ویژه شیعیان راه جهاد و شهادت را آموخت و همان طور که خود فرمود الگوی پیروانش است.

عاشورا و ذلت‌ستیزی

در بین همه فضایل اخلاقی و تربیتی امام حسین بر روی «عزت» و تن ندادن به ذلت پیش از همه صفات و فضایل دیگر تاکید شده است و به تعبیر شهید مطهری: «عزت» کلید شخصیت امام حسین است.^۱

این کلام حماسی امام حسین علیه السلام را همه در خاطر دارند که در پاسخ به پیشنهاد عبید الله بن زیاد مبنی بر بیعت آن حضرت با یزید فرمود:

الاولان الدعی بن الدعی قدر کزنی بین اثنتین بین السلّة و الذله و هیئات منا الذله.^۲
آگاه باشید که این فرومایه (ابن زیاد) فرزند فرومایه، مرا بین دوراهی شمشیر و ذلت قرار داده است و از ما بعید است که زیر بار ذلت برویم.

و یا در روز عاشورا، وقتی که «قیس بن اشعث» به آن حضرت گفت: «ای حسین، چرا با پسر عمویت (یزید) بیعت نمی‌کنی؟» آن حضرت فرمود:

لا والله لا اعطیهم بیدی اعطاء الذلیل و لا قراقرار البعید^۳
نه به خداسوگند دست ذلت در دست آنان نمی‌گذارم و مانند بردگان، فرمانبردارشان نخواهم شد.

و نیز در پاسخ یکی از بستگانش که آرزو می‌کرد امام تن به بیعت دهد فرمود:

والله لا اعطى الدنيا عن نفسى ابداً.^۴

و در پاسخ برادرش محمد حنفیه که پیشنهاد داد در شهر معینی اقامت نکند تا جاننش در امان باشد فرمود:

یا اخی لو لم یکن فی الدنیا ملجأ و لا ما وی لما بایعت یزیدین معاویه؛

۱. مطهری، فلسفه اخلاق، صفحه ۶۲، نشر ۱۵ خرداد، چهارم، ۱۳۶۲.
۲. الاحتجاج، طبرسی، احمد بن، بحار الانوار، ۴۵، ۸۴، ج ۲، ص ۲۴، منشورات دارالنعمان.
۳. وقعة الطف لابی فحنف، ص ۱۵۲، تحقیق یوسفی القروی، محمد هادی، مؤسسة النشر الاسلامی.
۴. اللهونف فی قتلی الطفوف، ص ۵۰، سید بن طاووس، ترجمه عباس عزیزی، انتشارات صلا، دوم، (۱۳۸۱)

ای برادرم اگر در تمام دنیای وسیع هیچ پناهگاه و ماوایی نباشد باز هم با یزید بن معاویه بیعت نخواهم کرد.^۱

قیام‌های سیاسی با الگویی از عاشورا

مردم مدینه از برخوردهای معاویه و پسرش یزید آگاه بودند با این وجود تا پیش از واقعه عاشورا حکومت ننگین یزید را تحمل می‌کردند پس از واقعه عاشورا انگیزه مبارزه با حکومت وقت در آنان تقویت شد و از این رو علیه یزید شورش کردند این حرکت عزت‌مندانه بدون شک با درس گرفتن از نهضت عاشورا بود تا بدین وسیله خود را از حقارت و پستی‌رهایی بخشند.

پس از مردم مدینه مردم کوفه دست به قیام زدند و به رهبری سلیمان بن سرد خزاعی، خود را توابع نامیدند زیرا تنها گذاشتن فرزندان رسول خدا ﷺ از نظر آنان گناهی بود که باید از آن توبه می‌کردند و توبه از آن قیام علیه حکومت وقت بود.

سلسله قیام‌های شیعی یکی پس از دیگری با الهام از عاشورا در طول تاریخ شکل می‌گرفت و هدف تمامی آن‌ها رهایی از سلطه ستمگران و ذلت‌ستیزی بوده است. در دوران معاصر خود شاهد بودیم که مردم مسلمان ایران با الگو قرار دادن نهضت امام حسین علیه السلام مبارزه خود را بر ضد حکومت سلطنتی و استبدادی شروع کردند و با الهام از عاشورا آن را تداوم بخشیده و به پیروزی رساندند. از شعارهای اصلی مردم در راه پیمایی‌های خود در سال ۱۳۵۷ این جمله امام حسین بود:

هیئات منا الذله.

از موضع‌گیری‌های عزت‌مندانه امام حسین در عاشورا باید بیاموزیم که پیام عاشورا منحصر در عزاداری و صرفاً در گریه کردن و مجلس برپا کردن نیست و نباید به نهضت آن حضرت تنها جلوه عاطفی بخشید. از بعد سیاسی آن نیز نباید غافل بود. حسین بن علی علیه السلام به ما آموخت که برای حفظ عزت و شرف از ایشار مال و جان و فرزندان دریغ نوزیم و در مبارزه با ظالمان هراسی به خود راه ندهیم رمز ماندگاری عاشورا و هراس مستبدان از بعد عزت‌مداری و ذلت‌ستیزی عاشورای حسینی است.

۱. سخنان حسین بن علی علیه السلام از مدینه تا کربلا، محمد صادق نجمی، ص ۳۲، دفتر انتشارات اسلامی، سوم ۱۳۶۲.

به گفته اقبال لاهوری:

تیغ بهر عزت دین است و بس مقصد او حفظ آیین است و بس
رمز قرآن از حسین آموختیم ز آتش او شعله‌ها آموختیم

عاشورا و تحمل مصایب

از نظر قرآن و روایات صبر بر ناملازمات و تحمل سختی‌ها از مهمترین نشانه‌های ایمان است. قرآن به کسانی که در برابر سختی‌ها تنها خدا را یاد می‌کنند به عنوان صابران بشارت داده.^۱

کدام شیعه است که مصیبتی بر او وارد شود و یاد عاشورا او را تسکین ندهد؟ کدام مادر است که با از دست دادن فرزندانش با الگوگیری از زینب مصیبت وارده را تحمل نکند؟ کدام پدر است که با از دست دادن فرزندش به ویژه اگر در راه اعتلای دین به شهادت رسیده باشد با الگوگیری از صبر حسین بر شهادت جوانانش سختی فراق از فرزند را تحمل نکند و کدام خواهر است که از زینب درس نگیرد که بر غم جانکاه برادرش حسین و فرزندان برادرش و جوانانش اسوه صبر و مقاومت شد. در طول انقلاب و سالیان دفاع مقدس شاهد بودیم که بیان تاریخ عاشورا چه نقش آرا مش بخشی بر عواطف و احساسات بازماندگان شهدا داشت.

عاشورا و نیکوکاری

یکی از نشانه‌های دینداری انفاق از مال خود در راه خیر و احسان و اطعام به دیگران است. قرآن کریم در موارد زیادی در کنار عبادت و برپا داشتن نماز از انفاق مال در راه خدا سخن به میان آورده این قرینه سازی حکایت از اهمیت انفاق دارد. آمدن نماز و زکات یا نماز و انفاق در کنار یکدیگر گویای آن است که فرد، دینداری خود را در دو عرصه باید به اثبات برساند از نظر اعتقادی روحیه تسلیم و تعبد در برابر خدا و دستورات او داشته باشد و از نظر عملی نسبت به بندگان خداوند دلسوز و به فکر دستگیری از آنها باشد، خود را شریک غم آنها بداند اگر دقت کرده باشیم در کنار عبادات مهم تامین نیازمندی‌های نیازمندان مورد توجه قرار گرفته است پس

از اتمام ماه رمضان هر مسلمانی موظف است به فکر مساکین نیز بوده و مقداری از مال خود را به عنوان زکات فطره از طرف خود و کسانی که نان خور او هستند به فقرا تقدیم می‌کند.

حج گزار موظف است قربانی کرده بخشی از آن را به نیازمندان اختصاص دهد:

«... واطعموا القانع والمعتر...»^۱

و به تهیدست قناعت پیشه و مستمندی که به انتظار بخشش نزد شما آید از آن غذا دهید.

بخشی از مال را در صورت رسیدن به حد نصاب به عنوان زکات یا خمس به نیازمندان و ترمیم کاستی‌های جامعه اسلامی اختصاص دهد علاوه بر آن در برخی خطاها کفاره‌هایی پیش بینی شده که در جهت رسیدگی به فقرا است مانند کفاره قسم، نذر و...

حال بیاید این بخش از احکام دین را در مناسبت‌های مختلف در بین عزاداران و علاقه مندان به اباعبدالله ملاحظه کنیم.

عاشورا از این جهت نیز در تقویت ارزش‌های دینی نقش شایان توجهی داشته است. افراد زیادی هستند که به خاطر سید الشهداء و سایر شهیدان کربلا با رضایت مندی و طیب خاطر در مجالس و محافل اطعام می‌کنند به منازل نیازمندان می‌برند و حقیقتاً مراسم عزاداری تا حدودی وسیله‌ای برای توزیع ثروت و پر کردن خلاء بین اغنیا و فقرا شده این مسئله بعد اجتماعی و اخلاقی نیز پیدا کرده زیرا در چنین مراسمی اغنیا و فقرا کنار یکدیگر قرار گرفته و مرزهای کاذب از میان برداشته می‌شود بعد دیگر آن اطلاع دینداران از مشکلات اجتماعی و اقتصادی است در بسیاری از این مجالس برای ساخت یا تعمیر اماکن مذهبی تامین مایحتاج نیازمندان کمک‌های جمع آوری می‌شود. چه بسا افرادی در همین مجالس انگیزه‌های مذهبی آنان تحریک شده و در صدد ادای حقوق مالی از قبیل خمس زکات و... برآیند

نقش عاشورا در تقویت انگیزه‌های دینی در جهت انفاق، اطعام، دستگیری از نیازمندان، رسیدگی به امور گرفتاران بسیار برجسته و چشمگیر است.

عاشورا و شهادت‌طلبی

شهادت‌طلبی و حاضر شدن برای فداکردن جان خود از آثار برجسته عاشورا است. شهادت حسین علیه السلام به واسطه شخصیت عالیقدرش به واسطه شهادت قهرمانانه‌اش مالک قلب‌ها و احساسات صدها میلیون انسان است اگر کسانی که بر این حزن عظیم و گرانقدر احساسی و روحی گمارده شدند یعنی رهبران مذهبی بتوانند از این مخزن عظیم در جهت هم شکل دادن و هم رنگ کردن و هم احساس کردن روح‌ها با روح عظیم حسین بهره برداری صحیح کنند، جهان اصلاح خواهد شد.

درس دیگری که باید جامعه بگیرد این است که به هر حال باز هم در جامعه زمینه‌هایی که شهادت را، شهادت کند پیدا می‌شود. از این نظر باید عمل قهرمانانه شهدا از آن جهت که به او تعلق دارد و یک عمل آگاهانه و انتخاب شده است و به او تحمیل نشده است بازگو شود و احساسات مردم شکل و رنگ و احساس آن شهید را بگیرد. اینجاست که می‌گوییم: (گریه بر شهید، شرکت در حماسه او و هماهنگی با روح او و موافقت با نشاط او و حرکت در موج او است).^۱

عاشورا و تربیت عاطفی

امام حسین از رسول خدا صلی الله علیه و آله چنین نقل کرد:

ان الله تعالی... یحب... معالی الامور و یکره سفسا فها.^۲

خداوند کارهای بزرگ و مرتفع را دوست می‌دارد و از چیزهای پست بدش می‌آید.

امام حسین علیه السلام درد جامعه اسلامی را خمودی و بی‌تفاوتی می‌دانست. اولین اثر قیام آن حضرت خروج جامعه آن روز از رخوت و رکود بود قیام‌هایی که پس از عاشورا صورت گرفت دلیل این مسئله است.

تاثیر دیگری که عاشورا بر دوستان و شیعیان سید الشهداء داشته است. جهت دهی به عواطف و احساسات در مسیر صحیح {است} و این موضوع (حادثه عاشورا) برای

۱. قیام و انقلاب مهدی، ص ۱۲۰ و ۱۲۱.

۲. النوادر، قطب الدین راوندی، ضیاء الدین ابی الرضا فضل بن علی الحسنی م ت ۵۷۱، تحقیق سعید رضا علی عسکری، دارالحدیث، اول، ۱۴۰۷؛ بحارالانوار، ج ۴۷ ص ۳۲۳

صیقل دادن احساسات اسلامی و انسانی است اما به شرط اینکه ما این را درست درک بکنیم^۱. نقش عاشورا را در تربیت اخلاقی و تقویت و ترویج اخلاقیات نباید نادیده گرفت به برکت عاشوارو مراسم عزاداری مردم بسیاری از کدورت‌ها را فراموش می‌کنند، کینه‌ها و دشمنی‌های زیادی به دوستی تبدیل می‌شود روحیه رفق و مدارا و آسان‌گیری بین افراد بوجود می‌آید.

عاشورا و شهادت در برابر ستمگران

قرآن کریم ترس از غیر خدا را عامل بدبختی و شکست می‌داند و بزرگی انبیا را در شهادت و نترسیدن از غیر خدا دانسته است:

﴿الَّذِينَ يَبْلُغُونَ رَسُولَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَ وَلَا تَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ﴾^۲

عامل اصلی امیدواری و قاطعیت انبیا در برابر دشمنان عنود و لجوج خود عدم ترس از غیر خدا بوده است.

از آثار مهم نهضت ابا عبدالله در میان شیعیان و پیروانش ایجاد روحیه شهادت و شجاعت در برابر ظالمان است به قول شهید مطهری: بعضی از پدیده‌های اجتماعی روح اجتماع را تاریک و کدر می‌کند ترس و رعب در جامعه به وجود می‌آورد به اجتماع حالت بردگی و اسارت می‌دهد. ولی یک سلسله پدیده‌های اجتماعی است که به اجتماع صفا می‌دهد، نورانیت می‌دهد، ترس اجتماع رامی‌ریزد احساس بردگی و اسارت را از او می‌گیرد، جرات و شهادت به او می‌دهد. بعد از شهادت امام حسین یک چنین حالتی بوجود آمد یک رونقی در اسلام پیدا شد این اثر در اجتماع از آن جهت بود که امام حسین علیه السلام با حرکات قهرمانانه خود روح مردم مسلمان را زنده کرد^۳.

عاشورا و غیرت دینی

چه بسا افراد ظاهر بینی در جامعه اسلامی دوران حسین بن علی علیه السلام وجود مظاهر و مراسم تو خالی اسلامی را ملاک اسلامی بودن جامعه می‌دانستند. قرائت قرآن به

۱. حماسه حسینی ج ۱، ص ۱۳۱.

۲. احزاب. ۳۹ /

۳. حماسه حسینی ج ۱، ص ۱۶۴.

اشکال مختلف وجود داشت، نماز جمعه و جماعت در بلاد اسلامی برگزار می‌شد نقل حدیث از رسول خدا ﷺ و صحابه در محافل و مجالس رایج بود مراسم حج هر ساله باشکوه برگزار می‌شد. برای ظاهر بینان و مقدس مابان کم و کاستی وجود نداشت در آن شرایط تنها حسین بن علی علیه السلام و عده معدودی از عمق مسایل آگاهی داشته و مشاهده می‌کردند که به حق عمل نمی‌شود و جاهلیت در حال بازگشت است، تحریف معنوی قرآن و جعل حدیث مسیر دین را منحرف کرده است آن حضرت فرمود:

الا ترون ان الحق لا يعمل به وان الباطل لا يتناهى عنه.

مردم در برابر بی‌عدالتی و حق پوشی بی‌تفاوت و ساکت بودند. سید الشهداء به مسلمانان آموخت که به ظاهر قضا یا اکتفا نکنند آن چه مهم است محتوای دین است و نه پوسته ظاهری آن و پیروان آن در طول تاریخ آموختند که در برابر مستبدان و قلدران قد علم کنند گرچه آنان مدعی خلافت رسول الله صلی الله علیه و آله مدعی حاکم اسلامی باشند. به شیعیانش آموخت خواب راحت را از حکام جور بگیرند. سخن را با نقل جملاتی از شهید مطهری به پایان می‌بریم:

حسین بن علی خون‌ها را به جوش آورد، غیرت‌ها را تحریک کرد عشق و ایده آل به مردم داد حسین استغنا در مردم بوجود آورد درس صبر و تحمل و بردباری و مقاومت و ایستادگی در مقابل شداید به مردم داد، ترس را ریخت.^۱ می‌گویند، نادر در یکی از جنگهایش سربازی را دید که فوق العاده دلیر بود. روزی او را خواست و گفت تو با این شجاعت، آن روزی که افغانه به اصفهان حمله کردند، غرت کردند و کشتند کجا بودی؟ گفت من اصفهان بودم. گفت تو اصفهان بودی و افغانه آمدند و آن همه جنایت کردند؟ گفت بله بودم. گفت پس آن روز شجاعتت کجا بود؟ گفت آن روز نادری نبود. مقداری از شجاعتی که امروز من دارم از روحیه نادر دارم تو را که می‌بینم غیرت من تحریک می‌شود. شجاع و دلیر و دلاور می‌شوم.^۲ این است که هر کس که می‌خواست در مقابل ظلم قیام بکند، شعارش «یا لثارات الحسین علیه السلام» بود.^۳

۱. حماسه حسینی، ج ۱، ص ۱۷۳.

۲. حماسه حسینی، ج ۱، ص ۱۷۴.

۳. مسند الامام الرضا، ج ۱، ص ۱۴۸ و عیون اخبار الرضا، ج ۱، ص ۲۹۹.

امروز هم امام حسین یک سوژه بزرگ است سوژه‌ای برای امر به معروف و نهی از منکر، برای اقامه نماز، برای نمونه کردن اسلام، برای اینکه احساسات و عواطف عالیه اسلامی در وجود ما احیا بشود^۱